

KONSTANTY ECKHARDT

STATYSTYCZNE PORÓWNANIE JAKO PODSTAWA BADANIA ROZWOJU ZATRUDNIENIA W GOSPODARCE NARODOWEJ

Artykuł niniejszy ma na celu ustalenie warunków statystycznego porównania zmian w strukturze zatrudnienia w gospodarkach narodowych różnych krajów. Przeprowadzenie tego rodzaju badań pozwalałoby na poznanie tendencji zmian w społecznym podziale pracy i porównanie ich z tendencjami zachodzącymi w tej dziedzinie w Polsce.

Przeprowadzenie analizy zmian w zatrudnieniu zależne jest jednak od porównywalności dostępnego materiału statystycznego przedstawiającego dynamikę i strukturę zatrudnienia w poszczególnych działach gospodarki narodowej różnych krajów.

Porównanie danych statystycznych wymaga bowiem spełnienia trzech podstawowych warunków, a mianowicie: materiał liczbowy będący przedmiotem porównań powinien przedstawiać stan badanego zjawiska w takim samym czasie, obejmować jednolity obszar, a przede wszystkim pochodzić z badań przeprowadzonych na podstawie jednorodnych kryteriów i celów badania. Pomimo że są to tylko warunki podstawowe, w przypadku badania zatrudnienia w różnych krajach, praktycznie żaden z nich nie jest w dostatecznym stopniu spełniony. Dane liczbowe pochodzące z poszczególnych państw, charakteryzujące stan zatrudnienia w dłuższych okresach czasu, nie zawsze odnoszą się do jednolitego obszaru, różnią się też, nieraz bardzo znacznie, częstotliwością i okresami przeprowadzanych badań. Najpoważniejsze jednak trudności przy porównaniu danych wynikają z powodu przyjmowania przez różne kraje odmiennych metod, kryteriów i celów badania. Różnice te wynikają bowiem nie tylko z różnych założeń metodycznych, sposobów zbierania i opracowania danych, lecz przede wszystkim mają one swe podłoże w odmienności czynników, jakie składały się w poszczególnych krajach na poziom ich rozwoju gospodarczego, strukturę gospodarki oraz ustrój społeczno-polityczny. Wymienione czynniki mają bezpośredni wpływ na strukturę i dynamikę zatrudnienia w gospodarce narodowej, a poznanie ich jest nieodzownym warunkiem porównywania; zatrudnienia w różnych gospodarkach narodowych. Z uwagi na to, przed przystąpieniem do analizy

omawianego zjawiska należy przedstawić główne czynniki wpływające na strukturę i poziom zatrudnienia ludności poszczególnych państw.

Podstawowe czynniki wpływające na ukształtowanie się obecnej struktury zatrudnienia w gospodarce narodowej poszczególnych krajów można ująć w następujące trzy grupy: 1. grupa czynników naturalnych; 2. grupa czynników historycznych¹; 3. grupa czynników gospodarczo-społecznych i politycznych.

Najważniejszy czynnik z pierwszej grupy to położenie geograficzne danego kraju, warunki klimatyczne i zasoby bogactw naturalnych. Wymienione czynniki kształtują życie mieszkańców określonych obszarów oraz wpływają bardzo silnie na rozwój gospodarczy poszczególnych krajów, a tym samym oddziałują na strukturę zatrudnienia.

Czynniki naturalne wpływają, pozytywnie lub negatywnie, na dzieje danego kraju, kształtujące się w wyniku dążeń wielu państw do polepszenia swojej sytuacji ekonomicznej i politycznej².

Czynniki naturalne i historyczne złożyły się na poziom gospodarczy poszczególnych krajów oraz panujący ustrój społeczny. Ustrój społeczno-politycznych oraz stopień rozwoju gospodarczego wpływają natomiast w sposób zasadniczy na wielkość, strukturę i dynamikę zatrudnienia w gospodarce narodowej.

Wymienione podstawowe czynniki różniące powstawanie, rozwój i strukturę zatrudnienia w poszczególnych krajach, przy wielkiej liczbie odmiennych warunków działających w różnych krajach, w bardzo poważnym stopniu utrudniają nie tylko statystyczne porównanie badanych

¹ L. Landau w *Próbie syntezy historii gospodarczej* pisze, że „tytuł, jaki by można nadać historii gospodarczej ludzkości — to »młódzież sięga po pracę« ... rozwój zarówno polityczny, jak społeczny i kulturalny szedł w tym kierunku, który był konieczny dla stwarzania coraz nowych warunków pracy dla nowych pokoleń (L. Landau, *Wybór pism*, Warszawa 1957, s. 103).

² Czynniki wpływające na rozwój i strukturę zatrudnienia w gospodarce narodowej poszczególnych krajów kształtują się pod wpływem wielu różnorodnych przyczyn. Współczesny stan, a przede wszystkim struktura zatrudnienia panująca w różnych krajach, stanowi niejednokrotnie wynik odmiennych warunków rozwoju, będących konsekwencją politycznych i społecznych stosunków panujących nieraz dziesiątki, a nawet setki lat temu. Można na przykład stwierdzić, że zatrudnienie w gospodarce narodowej Anglii kształtowało się w poważnym stopniu pod wpływem dążeń rządów Anglii do podbojów innych narodów w celu ich gospodarczej eksploatacji. Inne były natomiast przyczyny kształtujące strukturę zatrudnienia ludności Rosji, odmiennie w cesarstwie niemieckim, w Polsce, Szwecji i w innych krajach. Obecnie np. w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych obserwuje się masowe wypieranie ludzi z pracy przez automaty stosowane w przemyśle, a nawet już w handlu. W krajach socjalistycznych postęp techniczny również prowadzi do zmniejszenia liczby pracowników w poszczególnych zakładach pracy, lecz zwolnieni pracownicy otrzymują natychmiast nową pracę.

zjawisk, lecz przede wszystkim wnioskowanie oparte na wynikach tych badań. W związku z tym powstaje zagadnienie, czy porównania takie są obecnie możliwe do przeprowadzenia i jaki jest stopień wiarygodności uzyskanych z takich badań wyników. Odpowiedź na te pytania przedstawiona zostanie na tle podstawowych metod statystycznego porównania użytych w tym artykule.

W niniejszym opracowaniu porównanie struktury i dynamiki zatrudnienia dokonano za pomocą: a) odpowiedniego doboru jednostek badania; b) wykorzystania zasad leninowskiej metody grupowania; c) zestawienia odpowiednich charakterystyk statystycznych.

Przedmiotem porównań było zatrudnienie w krajach zbliżonych pod względem rozwoju gospodarczego. Nie badano więc rozwoju zatrudnienia w krajach gospodarczo nierozwiniętych, ponieważ procesów zachodzących w rozwoju zatrudnienia w tych krajach nie można porównywać z krajami gospodarczo rozwiniętymi.

Rozwój badanego zjawiska analizowano osobno w krajach socjalistycznych i kapitalistycznych. Ponadto przedmiotem porównań było nie tylko zatrudnienie w całej gospodarce narodowej, lecz także jego zmiany w ważniejszych działach gospodarki narodowej.

Ilościowe natomiast podstawy porównania osiągnięto przez odniesienie stanów zatrudnienia w badanych krajach do liczby ich mieszkańców. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że statystyka dysponuje wieloma metodami analizy porównawczej. Posługiwanie się jednak jedną, najważniejszą naszym zdaniem metodą badania zatrudnienia, służy przejrzystości opracowania.

Spełnienie warunków porównywalności przy jednoczesnym uwzględnianiu czynników kształtujących dynamikę i strukturę zatrudnienia stwarza pewną podstawę porównywania tych zjawisk w różnych gospodarkach narodowych. Przedmiot badania cechuje się jednak taką złożonością i zmiennością, że wyniki uzyskane z porównania trzeba traktować jedynie jako informacje o stanie badanego zjawiska, nie rozciągając wniosków na całokształt stanu gospodarki badanych krajów.

Jak już zaznaczono, w niniejszym opracowaniu poddano badaniu strukturę i dynamikę zatrudnienia w gospodarce narodowej wybranych krajów kapitalistycznych i socjalistycznych. Charakterystyka zmian zachodzących w badanym zjawisku przedstawiona została przy pomocy odpowiednich zestawień statystycznych. W zestawieniach tych zamieszczono mianowicie mierniki informujące o zmianach w zatrudnieniu, jakie miały miejsce w siedmiu wybranych krajach socjalistycznych oraz w dziesięciu wybranych państwach kapitalistycznych w okresie lat 1949—1960.

W uzupełnieniu obrazu, jaki dają dane zawarte w tych zestawieniach, starano się na ich podstawie scharakteryzować podobieństwa i różnice

Porównanie rozwoju w gospodarce
w niektórych krajach socjalistycznych

Kraje	1949						1955	
	Zatrudn. w gosp. na 1 000 ludności	Zatrudn. w przem. na 1 000 ludności	Zatrudn. w budow. na 1 000 ludności	Zatrudn. w przem. w stos. do zatr. w gosp. narod. w odsetkach	Zatrudn. w budow. w stos. do zatr. w gosp. narod. w odsetkach	Zatrudn. w budow. w stos. do zatr. w przem. w odsetkach	Zatrudn. w gosp. na 1 000 ludności	Zatrudn. w przemyśle na 1 000 ludności
Austria	225,4	59,2 *	.	26,3	.	.	257,1	71,4
Belgia	200,0	129,4	23,5	64,7	11,8	18,2	213,5	123,6
Bułgaria	98,6	42,3	11,3	42,9	11,4	26,7	146,7	53,3
Czechosłowacja	.	.	.	.	.	.	297,7	152,7
Francja	100,4	105,0	19,3	55,7	10,1	18,2	191,7	103,9
Holandia	202,0	90,9	20,2	45,0	10,0	22,2	213,0	92,6
NRD	.	97,6	14,6	.	.	15,0	307,3	150,8
NRF	255,8	129,0	25,4	50,4	9,9	19,7	324,0	158,0
Jugosławia	.	.	.	.	.	.	108,0	51,1
Japonia	145,2	59,6	11,2	41,0	7,7	18,8	174,0	62,9
Norwegia	258,1	96,8	29,0	37,5	11,3	30,0	264,7	88,2
Polska	153,5	74,7	20,7	48,6	13,5	27,8	214,5	98,2
Rumunia	118,8	50,0	6,3	42,1	5,3	12,5	154,3	62,9
Węgry	153,8	54,9	22,0	35,7	14,3	40,0	212,1	90,9
W. Brytania	384,5	177,3	21,9	46,1	6,7	12,4	404,3	191,4
Kanada	170,4	74,1	14,8	43,5	8,7	20,4	166,7	76,9
USA	290,2	101,2	15,4	34,9	5,3	15,2	303,1	104,7
ZSRR	.	64,8	13,5	.	.	20,8	208,8	86,9

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1949, 1956, 1957, 1961.

zachodzące w kierunkach rozwoju zatrudnienia w Polsce w porównaniu z innymi krajami socjalistycznymi i kapitalistycznymi oraz podkreślić ważniejsze prawidłowości przejawiające się w rozwoju badanego zjawiska.

Zatrudnienie w gospodarce narodowej poza rolnictwem w wybranych krajach socjalistycznych oraz kapitalistycznych przypadające na 1000 osób przedstawiono w tab. 2 i 3.

Średnio na 1000 mieszkańców Polski pracowało w 1949 r. w gospodarce narodowej poza rolnictwem 153,5 osób. W porównaniu do innych krajów ten udział ludności pracującej poza rolnictwem był stosunkowo niski. Niższe natężenie zatrudnienia w gospodarce narodowej spośród wybranych przez nas krajów kapitalistycznych posiadała tylko Japonia. W tym samym okresie zatrudnienie w przemyśle Polski przypadające na 1000 mieszkańców kraju (tab. 4) było większe niż we wszystkich ba-

Tabela 1

narodowej, przemyśle i budownictwie i kapitalistycznych w latach 1949—1960

1955				1960					
Zatrudn. w budow. na 1 000 ludności	Zatrudn. w przem. w stos. do zatr. w gosp. narod. w odsetkach	Zatrudn. w budow. w stos. do zatr. w przemyśle w odsetkach	Zatrudn. w budow. w stos. do zatr. w gosp. narod. w odsetkach	Zatrudn. w gosp. na 1 000 ludności	Zatrudn. w przem. na 1000 ludności	Zatrudn. w budow. na 1000 ludności	Zatrudn. w przem. w stos. do zatr. w gosp. narod. w odsetkach	Zatrudn. w budow. w stos. do zatr. w gosp. narod. w odsetkach	Zatrudn. w budow. w stos. do zatr. w przemyśle w odsetkach
27,1	27,8	10,6	38,0	285,7	75,7	30,0	26,5	10,5	39,6
22,5	57,9	10,5	18,2	208,8	120,9	22,0	57,9	10,5	18,2
13,3	36,4	9,1	25,0	179,5	88,5	17,9	49,3	10,0	20,3
30,5	51,3	10,3	20,0	316,2	161,8	36,8	51,2	16,6	22,7
23,1	54,2	12,0	22,2	186,8	103,3	24,2	55,3	12,9	23,4
27,8	43,5	13,0	30,0	238,9	88,5	26,5	37,0	11,1	30,0
21,2	49,1	6,9	14,1	339,2	163,7	21,6	48,3	6,4	13,2
34,0	48,8	10,5	21,5	350,8	168,9	39,4	48,1	11,2	23,3
15,9	47,4	14,7	31,1	107,5	64,5	12,9	60,0	12,0	20,0
14,6	36,1	8,4	23,2	216,8	80,9	18,3	37,3	8,5	22,7
29,4	30,0	11,1	33,2	257,1	85,7	28,6	30,0	11,1	33,3
26,5	45,8	12,4	27,0	218,9	101,0	26,9	46,2	12,3	26,7
22,3	40,7	14,4	35,5	152,2	65,2	19,6	42,9	12,9	30,0
20,2	42,9	9,5	22,2	232,3	111,1	22,2	47,8	9,6	20,0
19,5	47,3	4,8	10,2	401,5	187,4	19,1	46,7	4,8	10,2
12,8	46,2	7,7	16,7	151,7	73,0	12,4	48,1	8,1	16,9
16,9	34,5	5,6	16,2	288,1	93,1	15,5	32,3	5,4	16,7
16,0	41,6	7,7	18,4	231,8	93,5	22,2	40,3	9,6	23,8

danych państwach socjalistycznych z wyjątkiem NRD i CSSR. Z krajów kapitalistycznych (tab. 5) tylko w Austrii, Japonii i Kanadzie pracowało mniej niż w Polsce osób w przemyśle w odniesieniu do liczby mieszkańców. W 1955 r. udział ludności zatrudnionej w przemyśle podniósł się w Polsce do 98,5 osób na 1000 mieszkańców. Wciąż jednak stosunkowo więcej osób pracowało w przemyśle NRD i CSSR, a tempo wzrostu zatrudnienia w przemyśle Węgier, ZSRR oraz NRD było wyższe aniżeli w Polsce. Odmiennie natomiast przedstawia się porównanie z krajami kapitalistycznymi. We wszystkich bowiem badanych przez nas krajach kapitalistycznych tempo wzrostu zatrudnienia w przemyśle było dużo niższe niż w Polsce, przy czym w 1955 r. już 5 państw kapitalistycznych miało niższą średnią zatrudnienia w przemyśle przypadającą na 1000 mieszkańców kraju aniżeli Polska.

Rozwój zatrudnienia w przemyśle podniósł w 1955 r. poziom zatrud-

Tabela 2

Dynamika i natężenie zatrudnienia w gospodarce narodowej w wybranych krajach socjalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Bułgaria	298,0	146,7	179,5	492,3	122,1	183,2
Czechosłowacja	·	297,7	316,2	·	106,2	·
NRD	·	307,3	339,2	·	110,4	·
Polska	153,5	214,5	218,9	139,7	102,1	142,6
Rumunia	118,8	154,3	152,2	129,9	98,6	128,1
Węgry	153,8	212,1	232,3	137,9	109,5	151,0
ZSRR	·	268,8	231,8	·	86,2	·

Źródło: tabela 1.

Tabela 3

Dynamika i natężenie zatrudnienia w gospodarce narodowej w wybranych krajach kapitalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Austria	225,4	257,1	285,7	114,1	111,1	126,8
Belgia	200,0	213,5	208,8	106,8	97,8	104,4
Francja	190,4	191,7	186,8	100,7	97,4	98,1
Holandia	202,0	213,0	238,9	105,4	112,2	118,3
NRF	255,8	324,0	350,8	126,7	108,3	137,1
Japonia	145,2	174,0	216,8	119,8	124,6	149,3
Norwegia	258,1	264,7	257,1	102,6	97,1	99,6
W. Brytania	384,5	404,3	401,5	105,1	99,3	104,4
Kanada	170,4	166,7	151,7	97,8	91,0	89,0
USA	290,2	303,1	288,1	104,4	95,1	99,3

nienia w całej gospodarce narodowej kraju. Wśród państw socjalistycznych NRD, CSSR i ZSRR posiadały w tym roku relatywnie wyższe zatrudnienie w gospodarce narodowej od Polski, zaś 5 spośród porównywanych państw kapitalistycznych, niższe. Widzimy więc, że w okresie planu sześcioletniego zatrudnienie w gospodarce narodowej Polski, rozwijając się pod wpływem silnego wzrostu przemysłu, osiągnęło znacznie wyższy poziom od szeregu krajów kapitalistycznych. W następnym badanym okresie, w 1960 r., zatrudnienie w przemyśle Polski rozwijało się w dalszym ciągu szybciej aniżeli ludność kraju, osiągając średnie natężenie zatrudnienia 101,0 osób na 1000 mieszkańców. Tak więc przeszło co dziesiąty

Tabela 4

Dynamika i natężenie zatrudnienia w przemyśle w wybranych krajach socjalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Bułgaria	42,3	53,3	88,5	126,0	166,0	209,4
Czechosłowacja	.	152,7	161,8	.	106,0	.
NRD	97,6	150,8	163,7	154,5	108,6	167,7
Polska	74,7	98,2	101,0	131,5	102,9	135,2
Rumunia	50,0	62,9	65,2	125,8	103,7	130,4
Węgry	54,9	90,9	111,1	165,6	122,2	202,4
ZSRR	64,8	86,9	93,5	134,1	107,6	144,3

Tabela 5

Dynamika i natężenie zatrudnienia w przemyśle w wybranych krajach kapitalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Austria	59,2	71,4	75,7	120,6	106,0	127,9
Belgia	129,4	123,6	120,9	95,5	97,8	93,4
Francja	106,0	103,9	103,3	98,0	99,4	97,5
Holandia	90,9	92,6	88,5	101,9	95,6	97,4
NRF	129,0	158,0	168,9	122,5	106,9	130,9
Japonia	59,6	62,9	80,9	105,5	128,6	135,7
Norwegia	96,8	88,2	85,7	91,1	97,2	88,5
W. Brytania	177,3	191,4	187,4	108,0	97,9	105,7
Kanada	74,1	76,9	73,0	103,8	94,9	98,5
USA	101,2	104,7	93,1	103,5	88,9	92,0

mieszkaniec naszego kraju, bez względu na wiek i płeć, pracował w 1960 r. w przemyśle. Jak wynika z danych zawartych w tab. 4, w omawianym okresie wyższe zatrudnienie w przemyśle posiadały tylko trzy kraje socjalistyczne — NRD, CSSR oraz Węgry. Spośród krajów kapitalistycznych natomiast większe natężenie zatrudnienia w przemyśle miała Wielka Brytania, NRF, Belgia i Francja, zaś pozostałe 6 państw, a wśród nich USA, miały w porównaniu do liczby mieszkańców niższe zatrudnienie w tym dziale gospodarki narodowej od Polski.

Wskaźniki zawarte w tab. 4 informują nas jednak, że w latach 1955—1960 dynamika rozwoju zatrudnienia w przemyśle Polski była najniższa ze wszystkich badanych krajów socjalistycznych, a także niższa niż w Austrii, NRF i Japonii. Należy podkreślić, że dynamika zatrudnienia w całej gospodarce narodowej Polski była prawie taka sama jak w przemyśle. Kraje socjalistyczne, które w tym okresie miały szybsze tempo rozwoju zatrudnienia w przemyśle, posiadały również szybsze tempo zatrudnienia w gospodarce narodowej. Mamy tu więc w przypadku krajów socjalistycznych do czynienia z wyraźną zależnością między rozwojem zatrudnienia w przemyśle a rozwojem zatrudnienia w całej gospodarce narodowej. W krajach kapitalistycznych obserwujemy natomiast w latach 1955—1960 zmniejszenie się zatrudnienia w gospodarce narodowej. Zaledwie 5 krajów wykazuje jeszcze nieco większe natężenie zatrudnienia od Polski. Wskaźniki dynamiki wzrostu zatrudnienia w przemyśle Polski oraz w całej gospodarce narodowej wykazują jednak słabszy przyrost liczby zatrudnionych w latach 1955—1960. Zmniejszenie tempa wzrostu zatrudnienia w Polsce należy przypisać dwóm zasadniczym przyczynom: staraniom o podniesienie wydajności pracy bez zwiększenia zatrudnienia oraz wchodzeniu do pracy roczników urodzonych podczas wojny — roczników stosunkowo mało liczebnych.

Ogółem w latach 1949—1960 zatrudnienie w przemyśle wzrastało w Polsce wolniej aniżeli w gospodarce narodowej poza rolnictwem, zaś w Bułgarii, Rumunii i na Węgrzech wzrastało ono szybciej. Również w krajach kapitalistycznych zaznaczyła się w tym okresie tendencja szybszego wzrostu zatrudnienia w gospodarce narodowej od zatrudnienia w przemyśle.

W ostatnim pięcioleciu badanego okresu, w latach 1955—1960, tendencje szybszego od Polski wzrostu zatrudnienia w gospodarce narodowej wykazywały dwa państwa socjalistyczne przewyższające Polskę pod względem natężenia zatrudnienia w przemyśle, a mianowicie NRD i CSSR. Analogiczne zjawisko daje się zauważyć w badanych krajach kapitalistycznych.

Przeprowadzone porównania pozwalają nam wysunąć następujące wnioski:

1. Największe zatrudnienie w gospodarce narodowej posiadają kraje o najwyższym zatrudnieniu w przemyśle.

2. Wpierw wzrasta zatrudnienie w przemyśle. Po osiągnięciu pewnego poziomu — różnego dla każdego kraju, szybciej zaczyna rozwijać się zatrudnienie w pozostałych działach gospodarki.

3. Tendencje wzrostu zatrudnienia w przemyśle i gospodarce narodowej kształtują się podobnie w krajach socjalistycznych i kapitalistycznych.

4. Kraje socjalistyczne miały znacznie wyższe tempo rozwoju zatrudnienia, tak w gospodarce narodowej jako całości, jak i w przemyśle.

5. Polska w latach 1955—1960 miała najniższe poza Rumunią tempo rozwoju zatrudnienia w gospodarce narodowej.

6. W latach 1955—1960 Polska miała najniższy przyrost zatrudnienia w przemyśle ze wszystkich badanych krajów socjalistycznych.

Bardzo interesująco przedstawia się liczebność siły roboczej, jaka przeznaczona jest w poszczególnych krajach socjalistycznych i kapitalistycznych dla potrzeb budownictwa. W tabelach 6 i 7 przedstawiono

Tabela 6

Dynamika i natężenie zatrudnienia w budownictwie w wybranych krajach socjalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Bułgaria	11,3	13,1	17,9	115,0	136,6	158,4
Czechosłowacja	-	30,5	36,8	-	120,7	-
NRD	14,6	21,2	21,6	145,2	101,9	147,9
Polska	20,7	26,5	26,9	128,0	101,5	130,0
Rumunia	6,3	22,3	19,6	354,0	87,9	331,1
Węgry	22,0	20,2	22,2	91,8	109,9	100,9
ZSRR	13,5	16,0	22,2	118,5	138,5	164,4

Tabela 7

Dynamika i natężenie zatrudnienia w budownictwie w wybranych krajach kapitalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Austria	-	27,1	30,0	-	110,7	-
Belgia	23,5	22,5	22,0	95,7	97,8	93,6
Francja	19,3	23,1	24,2	119,7	104,8	125,4
Holandia	20,2	27,8	26,5	137,6	95,3	131,2
NRF	25,4	34,0	39,4	133,9	115,9	155,1
Japonia	11,2	14,6	18,3	130,4	125,3	163,4
Norwegia	29,0	29,4	28,6	101,4	97,3	98,6
W. Brytania	21,9	19,5	19,1	89,0	97,9	87,2
Kanada	14,8	12,8	12,4	86,5	96,9	83,8
USA	15,4	16,9	15,5	109,7	91,7	100,6

dynamikę i natężenie zatrudnienia w budownictwie w krajach socjalistycznych i kapitalistycznych. Charakterystycznym zjawiskiem, jakie przedstawiają dane w obydwu zestawieniach, jest duża różnorodność w natężeniu zatrudnienia w budownictwie w poszczególnych krajach. Różnice te są również wyrazem odmiennych warunków panujących w tych krajach.

W porównaniu do poziomu z 1949 r. we wszystkich krajach socjalistycznych zatrudnienie w budownictwie rosło szybciej aniżeli ich ludność. Przeciwnie zjawisko występowało w trzech państwach kapitalistycznych, a mianowicie w Belgii, Wielkiej Brytanii i w Kanadzie. Ludność wzrosła w tych krajach bowiem szybciej od tempa wzrostu zatrudnienia w budownictwie. W 1960 r. w porównaniu z 1955 r. nastąpiło w krajach socjalistycznych dalsze podniesienie natężenia zatrudnienia w budownictwie. Nie odnosi się to tylko do Rumunii. W Rumunii bowiem miał miejsce w latach 1949—1955 tak silny skok w liczbie zatrudnionych w tym dziale gospodarki narodowej, że w późniejszych latach liczba zatrudnionych już się nie podnosiła, lecz, wykazywała nawet lekki spadek. Było to również konsekwencją znacznego wzrostu wydajności pracy pracowników budowlanych Rumunii³.

W okresie 1955—1960 w USA, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Norwegii, Holandii i w Belgii ludność miała szybsze tempo wzrostu aniżeli liczba osób zatrudnionych w budownictwie⁴. Przy czym w tych krajach nie zawsze zjawisko to łączyło się ze wzrostem wydajności pracy w budownictwie, lecz w niejednym przypadku wywoływało bezwzględny spadek liczby budowanych mieszkań. Zmniejszenie się liczebności zatrudnionych nie oznacza samo przez się negatywnego zjawiska — jeżeli to odnosi się do jednego działu gospodarki narodowej. Wywołane ono może być bowiem szeregiem przyczyn, jak na przykład zmniejszeniem potrzeb mieszkaniowych spowodowanych zmianami w strukturze wieku poszczególnych społeczeństw.

Przedstawione dane o natężeniu i dynamice wzrostu zatrudnienia w budownictwie pozostają w związku z rozwojem zatrudnienia w przemyśle.

W Polsce wzrost zatrudnienia w przemyśle — bardzo silny w latach 1946—1949, wywołał duży wzrost zatrudnienia w budownictwie, co przecież nie zawsze odzwierciedla się w liczbie budowanych mieszkań, tym

³ W Rumunii liczba mieszkań oddanych do użytku w 1960 r. wynosiła 7,3 na 1000 mieszkańców, natomiast w 1954 zaledwie 3,7 (Rocznik Statystyczny GUS 1961, s. 515, tab. 117).

⁴ Na 1000 mieszkańców w NRF w 1954 budowano 11,0 mieszkań, zaś w 1960 — 10,5, w Norwegii 10,4 i 7,4; w Wielkiej Brytanii 7,0 i 5,0 (ibidem).

bardziej że w latach tych tempo odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych nie było tak duże, jak w latach późniejszych. Powstawały jednak w tym okresie liczne obiekty przemysłowe. Związek pomiędzy zatrudnieniem w budownictwie i przemyśle jest szczególnie wyraźny w przypadku CSSR, gdzie stwierdzamy najwyższy względny poziom zatrudnienia w przemyśle i najwyższe natężenie zatrudnienia w budownictwie. To samo zjawisko występuje w państwach kapitalistycznych, na przykład w NRF.

W latach 1949—1955 na 1000 mieszkańców Polski pracowało w budownictwie średnio 22,7 osób. Wyższe zatrudnienie w tym dziale gospodarki miały wówczas CSSR i Węgry. W 1955 r. w Polsce omawiany wskaźnik wynosił 26,5 osób na 1000 ludności. Po CSSR Polska wykazuje w ten sposób największe natężenie zatrudnienia w budownictwie. Jedyne NRD, mimo dużego zatrudnienia w przemyśle, ma stosunkowo niskie zatrudnienie w budownictwie.

Odmienne natomiast przedstawia się tempo wzrostu zatrudnienia w budownictwie. Tempo to było bowiem wyższe niż w Polsce aż w 4 badanych krajach socjalistycznych, a mianowicie w Bułgarii, Rumunii w NRD oraz w Związku Radzieckim.

Pośród krajów kapitalistycznych w 1949 r. wyższy poziom zatrudnienia w budownictwie od Polski w porównaniu do liczby ludności posiadały NRF, Norwegia i Wielka Brytania. W 1955 r. natomiast Austria, Holandia, NRF i Norwegia, zaś w 1960 r. tylko NRF, Austria i Norwegia miały na 1000 mieszkańców więcej zatrudnionych w budownictwie niż Polska.

Porównując tempo wzrostu zatrudnienia w przemyśle z tempem wzrostu zatrudnienia w budownictwie w krajach kapitalistycznych należy stwierdzić, że zatrudnienie w budownictwie wzrastało szybciej. Wśród krajów socjalistycznych większą dynamikę wzrostu w budownictwie niż w przemyśle wykazuje Związek Radziecki oraz Bułgaria.

Rozwój zatrudnienia w przemyśle i budownictwie oddziaływać musi na rozwój zatrudnienia w transporcie oraz w komunikacji. W dziedzinach tych możemy zaobserwować w 1955 r. dwie przeciwne tendencje. W krajach socjalistycznych zatrudnienie w porównaniu do roku 1949 wzrastało w bardzo silnym stopniu, zaś w krajach kapitalistycznych stan zatrudnienia w transporcie i komunikacji obniżał się.

W okresie 1955—1960 NRD i Rumunia wykazywały spadek zatrudnienia w transporcie, natomiast Austria, Norwegia i Japonia wzrost.

W 1960 r. natężenie zatrudnienia w transporcie i łączności przypadające na 1000 mieszkańców wynosiło w Polsce 22,2 osoby. Wyższe natę-

zenie posiadały Związek Radziecki — 31,0 osób, Węgry 27,3 i Czechosłowacja 27,2 osoby. W krajach kapitalistycznych największe zatrudnienie w tym dziale miała Norwegia — 85,7 osób na 1000 mieszkańców, Wielka Brytania — 30,6 osób, Japonia 23,7 i NRF — 22,5 osób. Pozostałe kraje zatrudniały stosunkowo mniej osób w transporcie i łącznie niż Polska.

Opierając się na przeprowadzonych porównaniach pragniemy obecnie rozpatrzyć zagadnienie zatrudnienia w przemyśle oraz zatrudnienie w gospodarce narodowej. Rozpatrywane bowiem powyżej wskaźniki natężenia

Tabela 8

Dynamika i natężenie zatrudnienia w transporcie i łącznie w wybranych krajach socjalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Bułgaria	7,0	9,4	12,8	134,3	136,2	182,9
Czechosłowacja	·	26,0	27,2	·	104,6	·
NRD	·	22,3	21,6	·	96,9	·
Polska	18,7	20,4	22,2	109,1	108,8	118,7
Rumunia	9,4	12,6	12,0	134,0	95,2	127,7
Węgry	17,6	23,2	27,3	131,8	117,7	155,1
ZSRR	·	28,5	31,0	·	108,8	·

Tabela 9

Dynamika i natężenie zatrudnienia w transporcie i łącznie w wybranych krajach kapitalistycznych

Kraje	Liczba zatrudnionych przypadająca średnio na 1000 mieszkańców w latach:			Wskaźniki dynamiki:		
	1949	1955	1960	1955	1960	1960
				1949	1955	1949
Austria	·	20,0	21,4	—	107,0	·
Belgia	7,1	7,9	7,7	111,3	97,5	108,5
Francja	18,8	15,0	14,1	79,8	94,0	75,0
Holandia	24,2	24,1	·	99,6	·	·
NRF	·	24,0	22,5	·	93,8	·
Japonia	21,1	20,2	23,7	95,7	117,3	112,3
Norwegia	35,5	35,3	85,7	99,4	242,8	241,4
W. Brytania	35,9	33,2	30,6	92,5	92,2	85,2
Kanada	·	19,9	18,0	—	90,5	·
USA	26,8	24,8	21,6	92,5	87,1	80,6

zatrudnienia mierzone w stosunku do liczby mieszkańców poszczególnych krajów nie wykazywały podobnych proporcji między liczbą ludności a zatrudnieniem.

Porównując udział ludności zatrudnionej w przemyśle i w pozostałych działach gospodarki narodowej w poszczególnych krajach stwierdzamy, że we wszystkich trzech okresach mamy do czynienia z wyraźną prawidłowością wielkości i dynamiką zatrudnienia w przemyśle w stosunku do zatrudnienia w całej gospodarce narodowej. W poszczególnych krajach uprzemysłowionych istnieje w badanych przez nas okresach stosunkowo stały udział zatrudnienia przemysłowego w całej gospodarce narodowej.

Rozpatrując wskaźniki natężenia zatrudnienia w gospodarce narodowej poza rolnictwem w poszczególnych krajach dochodzimy do wniosku, że w niektórych krajach są one szczególnie wysokie. Dotyczy to zwłaszcza państw o dużym zatrudnieniu w przemyśle. Na przykład w Czechosłowacji w 1960 r. na 1000 mieszkańców pracowało w gospodarce narodowej poza rolnictwem aż 316,2 osoby, w NRD 339, 2 osoby. Z krajów kapitalistycznych największe natężenie zatrudnienia w gospodarce narodowej poza rolnictwem posiadała Wielka Brytania — 401,5 osób na 1000 mieszkańców, NRF — 350,8 osób oraz Stany Zjednoczone — 288,1 osób. Pomimo że szereg krajów kapitalistycznych posiada większe natężenie zatrudnienia w gospodarce narodowej poza rolnictwem niż Polska, jednakże dynamika wzrostu zatrudnienia jest tak w Polsce jak i w innych krajach socjalistycznych silniejsza niż w krajach kapitalistycznych.